

**Aleksandra Augstumu slimnīcas 100 gadu
(1824–1924) jubilejas svinības**
***Celebration of the Alexander's Heights
Hospital Centenary (1824–1924)***

Vladimirs Kuzņecovs, Marina Loseviča

Latvijas Universitātes Medicīnas fakultāte
Jelgavas iela 3, Rīga, LV-1004
E-pasts: marina.losevica@lu.lv

Rakstā tiek aplūkotas Aleksandra Augstumu – Baltijas senākās un lielākās psihiatriskās slimnīcas – 100 gadu jubilejas svinības 1924. gada 21. septembrī.

Pamatojoties uz publikācijām tālaika presē un jaunatrastajiem arhīvu dokumentiem, tiek restaurēts svinības ceremoniāls. Svinību gaitā izcili Latvijas ārsti nolasa referātus, kas atspoguļo psihiatrijas un veneroloģijas attīstību Latvijā, norāda uz galvenajām nozaru problēmām, sniedz ieskatu nākotnes plānos. Detalizēts oficiālās un neformālās svinību daļas apraksts ļauj izjust tālaika gaisotni, sniedz vērtīgas ziņas par medicīnas vēsturi un statistiku, iepazīstina ar ievērojamām Latvijas sabiedrības personām, sabiedrības attieksmi pret relatīvi jaunu medicīnas nozari – psihiatriju. Rakstu ilustrē vairāki fotoattēli no preses izdevumiem un Rīgas Psihiatrijas un narkoloģijas centra muzeja krājumiem.

Atslēgvārdi: Baltijas psihiatrija, aprūpes kvalitāte, veneroloģijas vēsture.

Ievads

Iestāde, kas šodien tiek saukta par Rīgas Psihiatrijas un narkoloģijas centru, agrāk – par Rīgas psihoneiroloģisko slimnīcu, vēl senāk – par 1. Rīgas republikānisko psihiatrisko slimnīcu, tika dibināta 1820. gada 10. maijā. Iestāde būvēta gandrīz četrus gadus, atklāta 1824. gada 21. septembrī. Uzcelta Aleksandra Augstumos (turpmāk – AA), tā pakāpeniski evolucionēja no “Dievam tikamām iestādēm” līdz specializētai valsts psihiatriskai slimnīcai – lielākajai un senākajai Baltijā.

1974. gadā slimnīca svinēja savu 150 gadu jubileju, 2014. gada septembrī – 190 gadu pastāvēšanas jubileju [74].

Bet līdz šim laikam ēnā palika AA simtgadu jubileja, kas tika svinēta ar lielu vērienu, entuziasmu, profesionāļu, sabiedrības un valsts uzmanības un cieņas apliecinājumiem. Šie aizmirstie svētki ir mūsu raksta centrā.

Slimnīcas gadadienas svinības

1924. gada 21. septembrī, svētdienā, Rīgas Aleksandra Augstumu slimnīca (Rīga, Aptiekas 15/17, telefons 5 – 25) [55] svinēja 100 gadu pastāvēšanas svētkus. Svētku norisi atspoguļo “Aleksandra Augstumu slimnīcas 100 gadu jubilejas Akts” rokrakstā (turpmāk – Akts, 1924), kura autors nav zināms, visticamāk – kāds no AA personāla, varbūt ārsts. Saskaņā ar šo dokumentu administrācija plānoja uzaicināt 60 viesus (no tiem ieradās 34), 40 cilvēkus no slimnīcas “ierēdņiem”, 100 slimnīcas kalpotāju un 330 slimnieku. Bija uzaicināti ietekmīgo latviešu preses izdevumu pārstāvji, kas pārstāvēja visu politisku spēku spektru; viens vācu un viens krievu izdevums; ebreju preses pārstāvji nebija uzaicināti. Svētkiem bija plānots iztērēt 537 latus.

Jubilejas teksti pilnībā netika publicēti, bet saīsinātā veidā saglabājās presē, kura aktīvi komentēja 21. septembra notikumus savos rakstos un fotogrāfijās.

Svinību oficiālā daļa

Svinības sākās ar dievkalpojumu slimnīcas toreizējā aktu zālē t. s. kalna mājā (slimnieku paviljons, celts 1906. g.). Garīgo ceremoniju izpildīja Saeimas loceklis prāvests Kārlis Irbe.

Aktā rakstīts: “Dievkalpojuma sākumā slimnīcas koris, kurš nodibinājies ilgāku laiku atpakaļ zem slimnīcas kora diriģenta, jaunākā ārsta J. Ludzenieka, nodziedāja “Līdz šejien Dievs nu vadījis”, pēc kam prāvests K. Irbe noturēja īsu lūgšanu. Tad svinīgā akta dalībnieki, kurā piedalījās arī slimnīcas ārstēšanā esošie slimnieki, kopīgi nodziedāja “Mēs savus skatus augšup raidām” un prāvests noturēja svinīgam aktam piemērotu runu, kurā uzsvēra to lielo pašupurēšanos un palīdzību, kādu slimnīca ir spējusi sniegt un vēl ilgi sniegs pilsoņiem, kuri sasirguši kā miesīgi, tā garīgi. Šai uzrunai sekoja dziesma “Mana dvēsele gaidi”, pēc kam prāvests klātesošos svētīja, novēlējams tiem jaunu sparū tālākajā darbā. Tad visi vienojās kopīgā lūgšanā, pēc kam koris nodziedāja “Ņem mani Kungs pie rokas”. Kopīgi tiek nodziedāts “Paliec ar žēlastību.” Pēc dievkalpojuma, ap diviem pēcpusdienā slimnīcas izpušķotajā zālē pulcējās viesi un personāls, kopā ap 150 cilvēku [1], [3]; sākās apsveikumi.

Tieši pulksten divos slimnīcas direktors ārsts venerologs Jānis Brants¹ īsumā iepazīstināja slimniekus ar svinīgās dienas nozīmi, pēc tam saturīgā referātā aplūkoja slimnīcas izveidošanās vēsturi.

Viņa referāta saturu atspoguļoja vairāki avoti, tostarp paša Branta vēlākais raksts “Latvijas Ārstu Žurnālā” 1925. gadā. Viņš atgādināja klausītājiem par iestādes iemītnieku sākotnējo raibo sastāvu, pasvītrojot, ka slimnīcas medicīnisko kodolu visus šos ilgos gadus veidoja vājprātīgas un ar veneriskām slimībām slimas

¹ Venerologs Jānis Brants (speciālists “ādas, pūšļa un venēriskās slimībās” [56] sāka strādāt slimnīcā 1919. g. un 1920. g. tika iecelts par tās direktoru; 1929. g. aizstāvēja doktora disertāciju un kļuva par Latvijas Universitātes medicīnas doktoru; 1930. g. ievēlēts par privātdocentu.

personas. Orators uzkavējās pie psihiatriskās nodaļas izveidošanas, iedalot tās vēsturi divos posmos.

Pirmo posmu varētu nosaukt par “medicīniski policejisko” (līdz aptuveni 1862.–1863. g.): to raksturo garīgi slimo izolēšana no sabiedrības un tendence pret viņiem izturēties nežēlīgi – kā pret morāli pakļidušiem, kuri jāatgriež dzīvē. Tā Rīgas dolhauzē jeb vājprātīgo namā (1787–1823),² kur valdīja viduslaiku gars (respektīvi, izteikti nemierīgi slimnieki tika piefiksēti pie sienām ar ķēdēm), mirstība bija “kolosāla” [70], mierīgus slimniekus vajadzības gadījumā varēja ievietot, piemēram, pie ieslodzītajiem, bet slimnieku aprūpē bija iesaistītas pārmācības nama iemītnieces, par uzraugiem kalpoja mierīgi slimnieki, ieslodzītie vai atvaļinātie karavīri [54]. Ārstēšanas līdzekļi ir bijuši ļoti niecīgi, un garā vājos viņu “ekstāzes laikā” (jādomā, psihomatora uzbudinājuma laikā – autoru piezīme) ir likuši “sevišķās korsetēs, uzliekot tiem roku kurvjus (trako kreklis? – autoru piezīme) un spaidu maskas, lai apklusinātu. Garīgu slimību uzskatīja kā dvēseles nomaldīšanos, kuru uz ceļa varot atgriezt, sagādājot slimniekam spēcīgus dvēseles pārdzīvojumus. Tā pēc siltas vannas tos aplaistīja ar aukstu ūdeni, jeb arī slimniekam negaidot iegrūda to aukstā ūdenī un turēja ilgāku laiku” [3].

Atbilstoši AA iestāžu reglamentam sevišķi uzraugi (pristavi) rūpējās par “pātaugu sistēmas” ievērošanu: bija atļauts slimniekus sodīt dažādos veidos, piemēram, ierobežojot viņu uzturu, liedzot satikties ar piederīgiem, ievietojot karcerī, 20–30 reizes sitot ar rīksti, par ko veica atzīmes t. s. soda grāmatiņās. Turpretī, ja iemītnieki strādāja pie slimnīcas esošajās plašajās darbnīcās, par darbu viņi saņēma algu.

AA vājprātīgo un veneriski slimo nodaļas tiek papildītas jau drīz pēc iestāžu atvēršanas, un šajos apstākļos slimnieku mirstība kopš pirmajiem pastāvēšanas gadiem bija ap 10% (izņemot infekciju slimību epidēmiju gadus, piemēram, 1829. gadā, kad tīfa epidēmijas dēļ mirstība sasniedza 50%). 19. gs. 40. gados par ārstiem tika ievēlēti atvaļināti karavīri, kas turpināja sekot disciplīnai [2], [9].

Otro posmu raksturo relatīvi stabila humānā attieksme un psihiatriskās ārstēšanas uzsākšana un izplatība. Pakāpeniski izveidojās uzskats, ka psihiskas slimības ir ārstējamas tāpat kā citas slimības, un garīgi slimos sāka ārstēt ar “psihiskiem” (proti, psihoterapeitiskiem) paņēmieniem humānā veidā. Humāni uzskati agri iespaidoja AA ārstus: pēc virsārsta priekšraksta divi AA apakšārsti lietoja šīs metodes praksē.

Veidojot savu Latvijas psihiatrijas un AA iestādes vēstures periodizāciju, orators Brants uzskatīja, ka šis humānais lūzums notika ap 1862. gadu, kad Rīgā atvēra specializētu Sarkankalna slimnīcu psihiski slimajiem. Bet AA gadījumā Brants šo robežu ievilkā, sākot ar 1863. gadu, kad par AA direktoru iecēla ārstu Georgu Holtu (*Georg Holdt*). “Dakters Holdts .. ienesa jauno laikmetu, iznīcinot pārmācības namu un dodot slimnīcai jauno raksturu.” [9]

Ar 1880. gadu slimnīcā sākās jaunu ēku būvniecība; t. s. krievu laikā slimnīca lēnām izauga; grūtāki apstākļi bija t. s. vācu laikā, kad nācās ņemt pilsētas

² Rīgā psihiski slimo aprūpe Dievam tikamās iestādēs sākās agrāk – 1785. gadā Rīgas Citadelē [76, 227. lpp.].

pabalstu [2]. Pirmā Pasaules kara gados slimnīcas iemītņieki cieta arī no epidēmijām: gripas (influenças), asinssērgas, tifa, pārtikas trūkuma [58]; slimnīca sniedza palīdzību kaujās ievainotajiem.

Lielinieku laiku (1917–1919) Brants uzskatīja par vienu no dramatiskākajiem periodiem AA vēsturē, kad no bada nomira 1/3–1/2 slimnīcas iemītņieku [1]; pēc citiem datiem, no bada 1917. gadā mirstība bija 35% un 1918. gadā – 45% [9].

Šajā laikā AA atrādās pilsētas pārziņā. 1918. gadā bija likvidēta veneriskā nodaļa. Valsts pārziņā slimnīca atgriezās 1919. gada septembrī, un jau oktobrī veneriskā nodaļa bija atvērta no jauna (kā zināms, karš veicinājis sifilisa izplatības pieaugumu). Tāda reorganizācija AA galīgi likvidēja terapeitiskās gultas un atlikušo nespējnieku nodaļu [2].

J. Brants raksturojis arī, kāda ir bijusi venerisko slimību ārstēšanas vēsture Baltijā un pasaulē no 1832. līdz 1838. gadam: sākot ar gonokoka atklāšanu (vācu bakteriologs Alberts Neisers, *Albert Neisser*, 1879) un bālās treponēmas atklāšanu (vācu mikrobiologs Fricis Ričards Šaudins, *Fritz Richard Schaudinn*), 1905) un beidzot ar Vasermana reakciju diagnostikā (1906) un salvarsāna lietošanu ārstēšanā. “Līdz 1910. g. venerisko slimību ārstēšana virzījās uz priekšu ļoti lēnā tempā, jo bija maz pazīstami ārstniecības līdzekļi pret šīm slimībām. 1910. g. Ērlihs atrada salvarsānu kā spēcīgāko līdzekli sifilisa apkarošanai un nu zinātne ir gājusi uz priekšu milzu soļiem.” [9] 100 gadu laikā AA ārstējušies pavisam 27 000 venerisko un 6500 psihiatrisko slimnieku. 1922. gadā AA strādāja 4 ārsti, 4 jaunākie ārsti (“zubasistenti”), 1 vecākā māsa (“nodaļas vadītāja”), 4 jaunākās māsas, 1 feldšeris, 14 vecākie un 39 jaunākie slimnieku kopēji, saimnieciskais personāls – 50 cilvēki [61]. Slimnīcas teritorija saglabājās plaša pat pēc platības samazināšanas no apmēram 51 pūrvietas (veca laukuma mērvienība, atbilst apm. 0,4 hektāriem) līdz 20 pūrvietām (1900. gadā). Iestādei bija piešķirta privilēģija uzturēt tiltu pār Sarkandaugavu, ieņemt krasta nodokli no kuģiem, kas pietauvojās Sarkandaugavas caurtekā. 1924. gadā AA bija 360 stacionārās vietas: 240 vājprātīgiem un 120 veneriskiem slimniekiem [9]. Psihiski slimu indivīdu mirstība veidoja 3,5%. Sifilisa ārstēšana bija bezmaksas, piespiedu kārtā ārstēja tikai sievietes [2], [60]. Atzīmējot progresējošo sifilisa izplatību, Brants uzskatīja cīņu ar sifilisu par vienu no svarīgajiem medicīnas un sabiedrības uzdevumiem, kā arī par AA svarīgajiem praktiskiem nākotnes uzdevumiem. Referāta nobeigumā orators izteica pateicību valdībai (Veselības departamentam) par slimnieku aprūpes uzlabošanu, kurai neesot žēlots līdzekļu: par nodrošināšanu ar uzturu, virtuves pārbūvēšanu, vannu, kanalizācijas sistēmas, elektriskā apgaismojuma un mehānizētās veļas mazgāšanas ieviešanu [2].

Pēc slimnīcas direktora referāta sākās apsveikumi. Kā pirmais slimnīcu apsveica iekšlietu ministrs Pēteris Juraševskis (1872–1945), kurš augsti novērtēja “bezgalīgi grūto” un svarīgo darbu, ko paveica slimnīcas personāls (AA kā valsts slimnīca tolaik pakļāvās Iekšlietu ministrijas Veselības departamentam). “No savas puses un arī valdības vārdā varu novēlēt tikai to labāko iestādes turpmākā gaitā,” teica ministrs [3], [2], [65], [46].

Veselības departamenta direktors Dr. Jānis Kivickis (1864–1943) pasvītvoja jubilejas unikalitāti: “pēdējā laikā vispārīgi tiek svinētas ļoti daudz jubilejas, bet tādas

jubilejas, kā Aleksandra Augstumu slimnīcai vēl nav bijušas. Slimnīca veselus 100 gadus strādājusi mīlestības darbu un var redzēt, ka ir gūti panākumi. Ja slimnīcai vēl tagad atrodas viena – otra ēnas puse, tad tur nav vainīga slimnīcas administrācija.” Pēc Kivicka domām, ārstniecība un zinātne iet milzu soļiem uz priekšu un valsts ar saviem līdzekļiem nespēj sekot vajadzīgo moderno ierīcību prasībām. Viņš izteica cerības, ka slimnīca drīzumā spēs ieņemt redzamu vietu Vakareiropas slimnīcu starpā. Savu apsveikumu Dr. Kivickis noslēdza ar vārdiem “lai slimnīca zel, zaļo un zied” [3].

Latviešu ārstu biedrības vadītājs un Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātes dekāns prof. *Dr. med.* Mārtiņš Zīle savā apsveikuma runā atzīmēja to pretimnākšanu, kādu slimnīca izrādījusi Medicīnas fakultātei, nodrošinot telpas lekciju noturēšanai un atļaujot slimnieku demonstrēšanu studentu praktiskās apmācības procesā.

Kara sanitārās pārvaldes priekšnieks ģenerālis prof. *Dr. med.* Pēteris Sņiķers uzsvēra slimnīcas lielo nozīmi venerisko slimnieku un sevišķi prostitūtu ārstēšanā, “kuras ir par samaitāšanu jauniem cilvēkiem un tāpat par postu karavīriem. Tā kā jaunekļus kara dienestā iesauc tikai ap to laiku, kad viņi ir pilnīgi nogatavojušies savām dabīgām tieksmēm un dzimuma dzīvei, un tie sakarā ar sastāvēšanu kara dienestā nevar likumīgā ceļā savas prasības apmierināt, tad viņi ķeras pie surogātiem – prostituētām, no kurām arī iegūst veneriskās slimības” [3]. Profesors Sņiķers sveica AA slimnīcu arī Latvijas Dermatologu un venerologu biedrības vārdā un nodeva apsveikumu arī no Latvijas Baltā Krusta biedrības, kura “veic to pašu darbu venerisko slimību apkarošanā un ārstēšanā kā slimnīca” [3]. Te jāteic, ka “Baltais Krusts” pārņēma Rīgas Magdalēnas patversmes (1851–1919) misiju un 1923. gada 25. septembrī prostitūcijas reglamentācijas aizstāvja prof. P. Sņiķera vadībā atvēra mājokli-darbnīcu ar darba māju, palātu smagi slimiem mazuļiem (Rīgā, Sīmaņu ielā 14/16, pavisam tuvu AA), mazturīgām (tātad – prostitūcijas riskam pakļautām) sievietēm, grūtniecēm un bijušām prostitūtām. Sievietes tur varēja atrasties kopā ar bērniem. Tur bija arī ambulatorija veneriskiem slimniekiem [53].

Starp tālākiem apsveikumiem būtu sevišķi jāizceļ Rīgas pilsētas Sarkankalna slimnīcas (vācu val. – *Heilanstalt Rothenberg bei Riga*) direktora, izcila Latvijas psihiatra, pedagoga un psihiatrijas vēsturnieka profesora Hermaņa Budula runa. Iespējams, tās saturs sakrita ar profesora rakstu “Latvijas pirmās psihiatriskās slimnīcas 100 gadu jubileja”, ko publicēja avīze “Jaunākās Ziņas” 1924. gada 20. septembrī, tātad – dienu pirms svinībām. Buduls sniedza interesantas ziņas par psihiatrisko zinātņi sirmā senatnē, atzīmēja vairākas AA pagātnes negatīvās īpatnības [3]. Viņš īsumā aprakstīja AA iestāžu dibināšanas vēsturi, salīdzinot ar Vakareiropu (kur patversmes garīgi slimiem parādījās jau 13. gadsimtā), garīgi slimo patversmes atklāšanu Baltijā, AA iestāžu lielākoties nemedicīnisko, represīvo struktūru, niecīgās aprūpes un rehabilitācijas kapacitātes, salīdzinot ar līdzīgām iestādēm pat dažās Iekšējās guberņās. Atklāšanas gadā AA iestādēs bija 5 nodaļas. Psihiski slimām personām – 54 gultasvietas, veneriski slimām prostituētām – 15, marginalizētām personām un noziedzniekiem – 112, nabagmājai – 42. Pirmajos 20 gados AA iestādēm pat nebija pašām sava ārsta, viņu pieaicināja no pilsētas. Iemītņiekus baroja tikai vienu reizi dienā. Slimnieku/iemītņieku dinamika (gultas aprīte) bija niecīga, un gada laikā iestāde varēja uzņemt ne vairāk par 60 cilvēkiem, no tiem tikai

15–20 psihiski slimos pacientus, veidojās gaidīšanas rindas uz stacionāro psihiatrisko palīdzību, t. s. bezgultnieki kļuva par ierastu parādību [58]. Buduls atzīmēja arī pretrunu starp AA statūtu izcili humānām deklarācijām un realitāti, kad psihiski slimas personas ilgstoši veidoja tikai 25% no iestādes iemītniekiem, bet pārējie 75% piederēja pie antisociāliem/marginalizētiem sabiedrības slāņiem, pret kuriem pātagu vai citu represīvu paņēmieni lietošanu statūti atļāva. Kopumā H. Buduls turpināja AA direktora Georga Holta (1868) iesākto iestādes nežēlīgas kritikas tradīciju [65].

Savā rakstā Buduls atzīmēja AA slimnieku aprūpes uzlabošanu neatkarības gados (tas izskaidro to, kāpēc maksa par gultas dienu strauji pieauga: 1824. g. tā bija 25 kapeikas, 1874. g. – 50 kapeikas, 1914. g – 92 kapeikas, 1918. g. – 12,5 vācu markas, 1920. g – 66 santīmi, bet 1923. g. – jau veseli 3 lati dienā [1], [2].

Pēc profesora Budula viedokļa, aprūpes kvalitāte AA nevarēja radikāli mainīties bez veneriskas nodaļas slēgšanas, bez stacionāra izveidošanas tikai psihisko traucējumu ārstēšanai [11]. Tādējādi psihiatra Budula domas kontrastēja ar venerologa Branta viedokli par AA veneroloģijas nodaļas nākotni un lomu.

Apsveikumi turpinājās: Ķemeru sēravotu iestādes direktors *Dr. med.* E. Dzintars izteica vēlējumu, kaut pēc 100 gadiem Aleksandra Augstumu slimnīcā nebūtu neviena psihiatrisko un venerisko slimību pacienta, bet plašas telpas varētu tikt izlietas citu slimnieku ārstēšanai (faktiski tādā veidā E. Dzintars apsteidza laikmetu, paredzot psihiatrisko iestāžu slēgšanu deinstitucionalizācijas procesa ietvaros – autoru piezīme).

Sekoja apsveikumi no Vācu ārstu biedrības biedra patologanoma docenta *Dr. med.* Romana Adelheima (1881–1938) – viņš sveica slimnīcu Vācu ārstu biedrības un Vācu slimnīcas vārdā. Pēc viņa slimnīcu sveica Ebreju ārstu biedrības priekšnieks bakteriologs Dr. Pauls Mandelštams (1872–1941) un Latvijas Neurologu biedrības priekšnieks docents *Dr. med.* Hermans Idelsons (1869–1944)³.

Rakstiski (ar telegrammām) slimnīcu apsveica tādas prominentas personas kā Valsts prezidents J. Čakste, Saeimas priekšsēdētājs F. Vesmans, Ministru prezidents V. Zāmuels, Latvijas Universitātes rektors prof. J. Ruberts, Rīgas pilsētas galva A. Andersons, Latvijas Sarkanā Krusta dibinātājs un priekšnieks prof. J. Jankovskis, daži valsts slimnīcu direktori (Jelgavas, Strenču, Daugavpils psihiatrisko slimnīcu direktori – lai gan Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca tika atvērta vien 1924. g. oktobrī [59]), *Dr. med.* Ernests Putniņš, Dr. Augusts Petersons, Dr. Neubergs⁴, Rīgas Kara slimnīcas priekšnieks ārsts un pulkvedis Edvards Kalniņš [2], [65].

Direktors Dr. J. Brants pateicās par apsveikumiem, jo no viņiem varot smelties jaunu spēku un prieku turpmākam darbam. Oficiālā svētku daļa beidzās ar himnas “Dievs, svētī Latviju!” dziedāšanu [3].

Pēc tam viesiem pasniedza glāzi tējas. Arī te sekoja apsveikumi, tostarp no preses pārstāvjiem un citiem klātesošajiem. Pie tējas un uzkožamo galda Iekšlietu ministrijas kancelejas direktors Jūlijs Krūmiņš sveica slimnīcas personālu ierēdņu vārdā.

³ Līdz 1941. gadam bija psihiatrs un neirologs Rīgā, tika ieslodzīts Rīgas geto, pēc tam pārvests uz Štuthofas koncentrācijas nometni, kur 1944. gadā gāja bojā [59].

⁴ Aktā minēti divi sveicēji ar šo vai līdzīgu uzvārdu – Kristaps Neubergs un Aleksandrs Neibergs.

AA medicīniskā personāla vārdā direktoru apsveica nodaļas vadītājs Dr. Georgs Kraukts. Viņš pateicās viesiem par svētku apmeklējumu, īpaši atzīmējot Veselības departamenta direktoru par “dzīvo rūpību un pretimnākšanu slimnīcas apstākļu uzlabošanā”. Saeimas loceklis G. Reinhards uzskatīja, ka nākotnē iestādes, “kur ārstējami gara un veneriski slimnieki vairs nebūs vajadzīgas; bet lai tas varētu notikt, tad visai tautai un sabiedrībai uz visnopietnāko jārūpējas par alkohola iznīcināšanu Latvijā”, un nopriecājās, ka AA jubilejas svinībās alkohols netiek lietots [3], [65]. Toreiz Latvijas publiskajā telpā valdīja uzskats, ka straujā psihisko slimību pieauguma iemesls ir Pirmā pasaules kara šausmas (militārā psihotrauma militārpersonām un civilpersonām – autoru piezīme), trūkums, atkarības (alkoholisms, morfinisms, kokaīnisms) un inficēšanās ar veneriskajām slimībām kara gados [57].

Tā avīze “Jaunā Balss” savā alkoholisma problēmai veltītā izdevumā par vāka attēlu izvēlējusies tieši AA slimnīcas skatu, ilustrāciju paskaidrojot šādi: “Uz sēkļa izmesto patversme – Aleksandra augstumu slimnīca.” Pēc žurnālistu datiem, lielākā slimnieku daļa sirga alkohola pārmērīgas lietošanas seku dēļ (pie kam pilsētnieku bija vairāk nekā laucinieku un vidzemnieku vairāk nekā kurzemnieku – to varētu daļēji skaidrot ar AA apkalpojamās iedzīvotāju populācijas sastāvu); žurnālisti atsaucās uz H. Budula brošūru “Par alkoholu”, kurā viņš demonstrē citu iestāžu statistiku: Frankfurtes psihiatriskā slimnīcā 1907.–1914. gadā starp vīriešu kārtas slimniekiem šo slimnieku bijis aptuveni 53–62%, Breslavas (tagad – Vroclava) pilsētas slimnīcā – 48%, Sarkankalna slimnīcā 1912. gadā – 16,5% [76].

Rodas iespaids, ka par vēl vienu funkciju, ko izsenis pildīja AA, bija tobrīd piemirsies – proti, AA notika tiesu psihiatriskās ekspertīzes un piespiedu ārstēšana. Tradicionāli “uz pārbaudēm” (novērošanai stacionārā) personas iestājās uz laiku no dažām nedēļām līdz sešiem mēnešiem un ilgāk; sabiedriski bīstamo nodarījumu izdarījušās personas iestādēs atradās divus gadus pēc pilnīgas atveseļošanās (kad atkārtota paasinājuma un sabiedriski bīstama nodarījuma recidīva risks bija niecīgs – autoru piezīme). Periodiski iemītņieki no AA aizbēga, tika izsludināti meklēšanā [67], [68].

Bet atgriezīsimies pie svinībām: pēc tējas baudīšanas J. Brants viesiem izrādīja slimnīcas telpas – novecojušas, bet izcilā kārtībā; atzīmēts, ka slimnīcai ir sava laboratorija (kas drīzumā kļūs par vienu no lielākajām Latvijā) un fizioterapijas kabinets (tur atradās, piemēram, diatermijas aparāts [2]; kabinets un laboratorija pakāpeniski likvidēti 21. gs. pirmajā dekādē).

Svinību nobeigumā bija slimnīcas darbinieku un viesu fotografēšana – jādodomā, ka “kalna mājas” (1906. gadā uz AA pakalna celta ēka slimniekiem) telpās. “Akta, 1924” autors speciāli atzīmēja slimnīcas darbinieku kori, “kurš visas dziesmas izpildīja arī tējas galda laikā ar atzīstamu muzikalitāti, kas panākts pateicoties slimnīcas darbīgā kora diriģenta subasistenta J. Ludzenieka k-ga neatlaidīgai enerģijai. Aleksandra Augstumu slimnīca ir vienīgā valsts slimnīca, kurai pašai ir nodibinājis savs koris” [65].⁵

⁵ Enerģiskais Dr. Jānis Ludzenieks (1895–1942) vēlāk kļuva par Talsu leprozozija direktoru, Talsu draudzes priekšnieku, 1941. gadā, dažu atlaistu sanitāru nodots, viņš tika represēts un 1942. gadā nošauts pēc t. s. troikas sprieduma (pieejams: <https://nekropole.info/lv/Janis-Ludzenieks>).

Vēlāk “Latvijas Vēstnesī” J. Brants izteica savu “sirsnīgo pateicību visām personām un iestādēm, kuras gan personīgi, gan rakstiski sveicinājušas Aleksandra Augstumu slimnīcu 100 gadu pastāvēšanas svētkos” [3], [2].

AA jubilejas svinības veicināja Latvijas psihiatrijas pētīšanu, par tās entuziasmiem kļuva J. Brants un H. Buduls. Branta jubilejas runa kļuva par vērtīgu publikāciju “Latvijas Ārstu Žurnālā” [9], bet Budula raksts avīzē “Jaunākās Ziņas” – par pamatu ievadam viņa lieliskajai monogrāfijai “Sarkankalna slimnīcas vēsture” (1938) [10], [11], [65].

Kopsavilkums

1924. gada 21. septembrī Baltijas senākā un lielākā psihiatriskā iestāde ar vērienu svinēja savu 100 gadu jubileju, saņemot apsveikumus un pateicības vārdus no Latvijas valdības, amatpersonām, garīdzniecības un inteliģences pārstāvjiem, baudot mediju uzmanību. Svētku oficiālā daļa aizsākās ar dievkalpojumu, kuram sekoja svinīgas runas un apsveikumi. Divi izcili ārsti – psihiatrs H. Buduls un dermatovenerologs J. Brants – sniedza ieskatu AA slimnīcas vēsturē, norādot uz radikāli dažādiem slimnīcas nākotnes attīstības redzējumiem: attīstīt veneroloģijas nodaļu, uzsvērt slimnīcas nozīmi cīņā ar seksuāli transmisīvām infekcijām vai šo nodaļu slēgt, orientējoties uz psihiatrisko slimnieku ārstēšanu, realizējot AA statūtus postulētus humānus principus. Svinībās piedalījās slimnīcas koris un aprūpē esošie slimnieki. Jubilejas svinības raisīja interesi par psihiatrijas vēsturi Latvijā un veicināja tās pētīšanu.

1. pielikums. Aicināto viesu saraksts⁶ [24]

- 1) Valsts prezidents J. Čakste – Jānis Čakste (1859–1927) (https://lv.wikipedia.org/wiki/J%C4%81nis_%C4%8Cakste);
- 2) Iekšlietu Ministrs P. Juraševskis – Pēteris Juraševskis (1872–1945) (https://lv.wikipedia.org/wiki/P%C4%93teris_Jura%C5%A1evskis);
- 3) E. M. kancelejas pārvaldnieks J. Krūmiņš – Iekšlietu ministrijas kancelejas pārvaldnieks Jūlijs Krūmiņš [51] (1872–1942) (<https://nekropole.info/lv/Julijs-Krumins-00.00.1872,2018>);
- 4) Rīgas pils prefekts T. Grīnvalds – Rīgas pilsētas prefekts Teodors Grīnvalds (1889–1936) (<https://nekropole.info/lv/Teodors-Grinvalds>);
- 5) Veselības dep. direktors Dr. J. Kivickis – Veselības departamenta direktors Dr. Jānis Kivickis (1864–1943, speciālists bērnu un iekšķīgās slimībās [55]). Jau 1925. g. februārī pēc iekšlietu ministra pavēles atkāpies no amata sakarā ar t. s.

⁶ Viesu saraksts dots, saglabājot ortogrāfiju, aiz domuzīmes sniegti autoru komentāri, profesora Arņa Viksnas piezīmes.

- kokaina lietu (tika apvainots par it kā nelikumīgu kokaina tirgošanas atļauju izsniegšanu, 1927. g. februārī lieta izbeigta noziegumu sastāva trūkuma dēļ. Viņa vietu ieņēma Džonsons (sk. turpmāk). Arī Džonsonam pārmeta kokaīnisma izplatības veicināšanu Latvijā [66]. Vēlāk J. Kivickis bija Rīgas leprozorijs direktors;
- 6) E. M. Veselības dep. epidem. nod. vad. Dr. J. Zentēls – Iekšlietu ministrijas Veselības departamenta epidemioloģijas nodaļas vadītājs Dr. **Jēkabs Zentēls** (1879–1934) [57];
 - 7) Veselības dep. direktora pal. Džonsons – Veselības departamenta direktora palīgs – ārsts speciālists iekšējās slimībās **Maksimiliāns Džonsons** (1874–1939);
 - 8) E. M. Veselības dep. nod. vadīt. R. Bērziņš – Iekšlietu Veselības departamenta slimnīcu un kūrortu nodaļas vadītājs **Rihards Bērziņš** [77];
 - 9) Privāt docents Dr. G. Reinhardts – acu ārsts, Latvijas Universitātes privātdocents, Saeimas deputāts no Kristīgo nacionālistu savienības *Dr. med. Gustavs Reinhardts* (1868–1937). Uzskatīja, ka pirmām kārtām psihiatriskās slimnīcas jāpildot alkoholiķi, bet otrām kārtām – “veneriķi” [58], bija Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātes pirmais dekāns, pasniedza eigēnikas kursu, 1935. un 1936. g. visu fakultāšu studentiem lasītās lekcijas apkopotas grāmatā “Eugenika”, kas izdota 1940. g. (https://lv.wikipedia.org/wiki/Gustavs_Reinhardts);
 - 10) Latv. Univers. medic. fakult. dekāns prof. Dr. Med. M. Zīle – Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātes dekāns prof. *Dr. med. Mārtiņš Zīle* (1863–1945) (https://lv.wikipedia.org/wiki/M%C4%81rti%C5%86%C5%A1_Z%C4%Able), speciālists iekšējās slimībās [55];
 - 11) Latv. Univers. rektors prof. Dr. Med. Ruberts – Latvijas Universitātes rektors, oftalmologs, prof. *Dr. med. Jānis Frīdrihs Jūlijs Ruberts* (1874–1934) (https://lv.wikipedia.org/wiki/J%C4%81nis_Ruberts);
 - 12) Tiesu Medic. doc. dr. Neureiters – Latvijas Universitātes tiesu medicīnas vecākais docents *Dr. med. Ferdinands Neureiters* (*Ferdinand Edler von Neureiter*, 1893–1946), tiesu medicīnas skolas pamatlicējs Latvijā, daudz darījis latviešu kultūras atpazīstamībai pasaulē (<https://www.biblioteka.lv/zinas/t/43518/>). 1937.–1938. g. bija Vācijas impērijas Veselības ministrijas (*Reichsgesundheitsamt*), kriminālbioloģijas pētniecības iestādes vadītājs (https://lv.wikipedia.org/wiki/Ferdinands_Neureiters);
 - 13) Armijas sanit. pārvaldes priekšnieks prof. Dr. med. P. Sņiķers – Armijas sanitārās pārvaldes priekšnieks dermatovenerologs, militārārsts prof. *Dr. med. Pēteris Sņiķers* (1875–1944) (<http://www.ieverojamiemediki.lv/s/snikers-peteris/>). Par galveno venerisko slimību avotu uzskatīja prostitūtas, piedalījās prostitūcijas apkarošanas politikā un bija t. s. prostitūcijas reglamentācijas aizstāvis;
 - 14) Rīgas Kara slimnīcas direktors dr. med. Kalniņš – nervu ārsts, Rīgas Kara slimnīcas direktors un ordinators, Latvijas Universitātes privātdocents *Dr. med. Edvards Kalniņš* (1869–1949, vienlaicīgi bija arī Rīgas psihiatriskās slimnīcas ordinators (1920–1928) (https://lv.wikipedia.org/wiki/Edvards_Kalni%C5%86%C5%A1);
 - 15) Valsts Strenču slimnīcas direktors dr. Hilderbands – Valsts Strenču psihiatriskās slimnīcas direktors Dr. **Hermanis Hilderbands**;

- 16) Valsts slimnīcas “Ģintermuižas” direktors dr. Neubergs ar kundzi – Valsts psihiatriskās slimnīcas “Ģintermuiža” direktors Dr. **Kristaps Neubergs** (bijušais AA ārsts (1917–1920)) ar kundzi [63];
- 17) Valsts Daugavpils vājprāt. slimn. direktors Dr. Hellmans – Valsts Daugavpils vājprātīgo slimnīcas direktors Dr. **Ernests Helmans** (*Hellmann*, 1882–?);
- 18) Valsts leprozorijas direktors Dr. med. J. Širons – dermatologs Dr. med. **Jēkabs Širons** (1870–1945), Latvijas Universitātes Ādas slimību katedras privātdocents (1920–1938) (<https://timenote.info/lv/Jekabs-Sirons>). Rīgas leprozorijs atradās Vidzemes šosejā 77 (<http://dom-acc.lndb.lv/data/obj/file/18143467.pdf>, 1928);
- 19) Ķemeru sēravotu direktors Dr. med. Dzintars – Ķemeru sēravotu un peldu vietas direktors Dr. med. **Ernests Dzintars** vai **Dzinters** (1865–1934, Jelgavas latviešu biedrības vadītājs, dziesmu svētku organizators). Specializējies iekšķīgās slimībās un sieviešu slimībās [55];
- 20) Sarkankalna vājprāt. slimn. direktors prof. Dr. med. H. Buduls – Sarkankalna vājprātīgo slimnīcas direktors prof. Dr. med. **Hermanis Buduls** (1882–1954). 1914. g. ieguva medicīnas doktora grādu ar disertāciju “Par salīdzinošo rasu psihiatriju”, kur salīdzināja psihiskos traucējumus igauņiem, latviešiem, krieviem, vāciešiem un ebrejiem. 1919. g. viņu iecēla par Rīgas Sarkankalna vājprātīgo iestādes direktoru, 1920. g. ievēlēja par Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātes docentu nervu un garīgajās slimībās, 1924. g. par (pirmo latviešu psihiatrijas) profesoru. Trīsreiz ievēlēts par Medicīnas fakultātes dekānu (1925–1927, 1929–1931, 1935–1937). 1924. g. profesors H. Buduls nodibināja un līdz 1940. g. vadīja Latvijas Neurologu un psihiatru biedrību. Uzrakstīja pirmo mācību grāmatu “Psihiatrija” (mācības grāmata divos sējumos, I. daļa 1924, II. daļa 1930). 1936. g. savā klīnikā uzsācis pirmo patoģenētisko psihožu ārstēšanu – insulīna šoka terapiju. Vācu okupācijas laikā tika iznīcināti jeb “žēlsirdīgi nogalināti” (eksterminācija) dažādi nedziedināmi slimnieki – tostarp arī garīgi slimi pacienti. Atbilstoši ārstu sastādītiem sarakstiem “nedziedināmo” slimību vēsturēs parādījās ieraksts “evakuēja vācu drošības policija” (pārsvārā oligofrēnijas un šizofrēnijas slimniekus, kas nebija derīgi produktīvam darbam). Iznīcināto slimnieku skaits Latvijā tiek lēsts no 2066 līdz 2372 cilvēkiem. 1942. g. 15. aprīlī H. Buduls atbrīvots no slimnīcas direktora amata un apvainots daļas psihiski slimo personu izlaišanā no slimnīcas, lai glābtu viņus no nošaušanas [58]. 1944. gada septembrī H. Buduls devās bēgļu gaitās uz Vāciju (https://lv.wikipedia.org/wiki/Hermanis_Buduls). Jau 17. aprīlī Sarkankalna slimnīcu slēdza, telpas nodeva SS lazaretēs rīcībā. Līdzīgs liktenis piemeklēja arī Daugavpils psihiatrisko slimnīcu; tika slēgta arī Rīgas pilsētas 2. slimnīcas psihiatriskā nodaļa. Iekšlietu ģenerāldirekcijas Veselības departamenta pārziņā palika tikai trīs psihiatriskās slimnīcas – Aleksandra Augstumu iestāde, Strenču slimnīca un Ģintermuižas slimnīca, bet arī AA 1941. gada nogalē 150 gultas bija rezervētas vērmahta karavīriem [58];
- 21) Rīgas I. Pils. slimnīcas direktors doc. dr. med. E. Putniņš – Rīgas pilsētas 1. slimnīcas direktors – ginekologs docents Dr. med. **Ernests Putniņš** (1867–1962) [62] (https://lv.wikipedia.org/wiki/Ernests_Putniņš);

- 22) Rīgas Pils. Bērnu slimnīcas direktors Dr. A. Petersons – Rīgas pilsētas Bērnu slimnīcas direktors ķirurgs un pulkvedis Dr. **Augusts Petersons** (1878–1966) (<http://www.ieverojamiediki.lv/p/petersons-augusts/>);
- 23) Latv. Dzelzceļa galv. ārsts doc. Dr. med. K. Barons – agrākais ārstu biedrības priekšnieks (1919–1923), “Latvijas dzelzceļa” galvenais ārsts, Latvijas Universitātes docents Dr. med. **Kārlis Barons** (1865–1944), LU Medicīnas fakultātes Zobārstniecības nodaļas dibinātājs un vadītājs, Sarkanā Krusta priekšnieks (1930–1940) ([https://lv.wikipedia.org/wiki/K%C4%81rlis_Barons_\(%C4%81rst%81s\)](https://lv.wikipedia.org/wiki/K%C4%81rlis_Barons_(%C4%81rst%81s)));
- 24) Rīgas pils kontrolstacijas amb. priekšnieks Dr. med. Morits – Rīgas pilsētas kontrolstacijas ambulances priekšnieks dermatovenerologs Dr. med. **Kārlis Morics**. Rīgas Medicīnas policijas komiteja bija izveidota 1843.–1845. g. un pildīja vairākas funkcijas, tostarp *de facto* noteica nogādāto sieviešu juridisko statusu – vai viņa ir krietna sieviete ar visām tiesībām vai *pelea publica*. Komiteja atņēma un uzglabāja prostitūtu pases (līdz ar to – visas juridiskās tiesības), vietā izsniedzot dzelteno biļeti; veica medicīniskas apskates (gan uzskaitē esošo prostitūtu apskates 1–2 reizes nedēļā, gan pirms uzņemšanas bordelī, jo bija jāpārlicinās, ka meitene ir pilngadīga, veselīga, nav nevainīga, saprot, ar ko viņai būs jānodarbojas, un brīvprātīgi stājas šajā darbā; vidējais vecums, stājoties bordelī, bija 16–17 gadi, un šim darbam viņas bija derīgas 4–7 gadus). Rīgā pazemojošā apskate Medicīniski policejiskajā komitejā bija pilnīgi oficiāls “aizdomīgas” sievietes soda mērs. Reglamentācija bija neefektīva – nevienā pasaules valstī tā nespēja ierobežot seksuāli transmisīvo slimību izplatību un faktiski uz mūžu piesaistīja sievieti prostitūcijai, liedzot viņai nodarboties ar to fakultatīvi, atteikties strādāt vai sameklēt citu darbu.
- Abolicionisma idejas Latvijā nebija populāras, un 1919. g. Latvijas valsts valdība atjaunoja apkaunojošu praksi – prostitūcijas reglamentācijas un uzraudzības sistēmu. No 1920. g. janvāra Rīgā kontroles stacija apskašu veikšanai un ambulance atradās Stabu ielā 42 – tieši blakus bijušai Magdalēnas patversmes mājai [53], [50]. K. Morics par Rīgas pilsētas sanitārpolicijas ārstu strādāja kopš 1920. g., veicot “grūto un nepateicīgo darbu” [5];
- 25) Rīgas pils. veselības nod. priekšnieks Dr. Grinšteins – Rīgas pilsētas veselības nodaļas priekšnieks gastroenterologs Dr. **Nachums Grinšteins** (?–1926), pilsētas domnieks, Ebreju ārstu biedrības biedrs [55];
- 26) Rīgas pils. galva Andersons – Rīgas pilsētas galva (1921–1928) **Alfrēds Andersons** (1879–1937) [4];
- 27) Rīgas pils. galvenais sanitarārsts Dr. K. Šancbergs – Rīgas pilsētas galvenais sanitārārsts **Kārlis Šancbergs** (?–1944) [60];
- 28) Rīgas pils. galvenais skolu ārsts Dr. Čikste – Rutenfeld – **Anastasija Čikste-Rūtenfelde** (1879–1925), arī *Tschikste*, jelgavniece, Rīgas Veselības valdes skolu higiēnas nodaļas vadītāja (1920–1940), speciāliste iekšējās slimībās un laboratorijas darbā [55];
- 29) Latv. Sarkanā Krusta priekšnieks prof. dr. med. I. Jankovskis – Latvijas Sarkanā Krusta priekšnieks (un dibinātājs) prof. Dr. med. **Jānis Jankovskis** (1876–1925) (<http://www.ieverojamiediki.lv/j/jankovskis-janis/>);

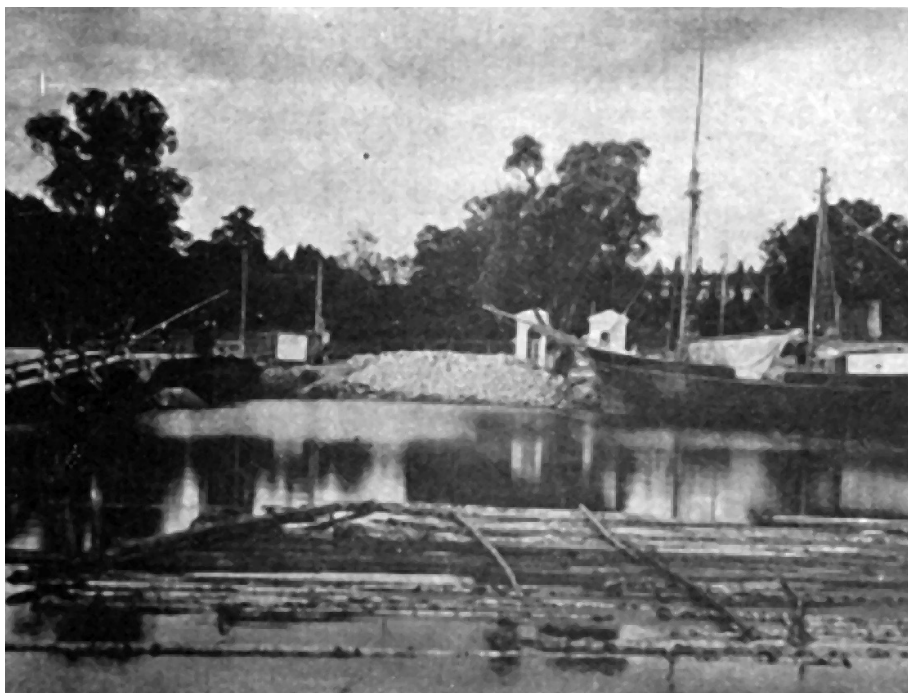
- 30) Latv. Sarkanā Krusta slimnīcas direktors Dr. Neubergs – Latvijas Sarkanā Krusta slimnīcas ķirurgs **Aleksandrs Neibergs** (1883–1956), 1925. g. viņš direktora amatā nomainīja prof. Jankovski;
- 31) Latviešu ārstu biedrības priekšnieks prof. **Zile** – sk. 10. nr.;
- 32) Valsts ierēdņu ambulances vadītājs (šis amata nosaukums bija izsvītrots – autoru piezīme) doc. Dr. med. Jansons – Valsts ierēdņu ambulances vadītājs, oftalmologs, Latvijas Universitātes privātdocents *Dr. med. Ernests Jansons* (1880–1945) [6]. Apmēram kopš 1922. g. valsts civiliestādes no jaunpieņemamiem darbiniekiem sāka pieprasīt veselības stāvokļa apliecības, kandidātu pārbaudes bez maksas veica visi valsts ārsti (privātārstu izsniegtās apliecības nebija derīgas), uzrādot iestādes izsniegto “slimības zīmi”. Rīgā kandidātus varēja nosūtīt arī uz t. s. valsts ierēdņu ambulanci, kur pārbaudīja dienestā esošo darbinieku ar hroniskām saslimšanām veselību un darbspējas [64]. Faktiski tā bija mūsdienu VSIA “Iekšlietu ministrijas poliklīnika” prototips;
- 33) Rīgas Kara slimnīcas galv. ķirurgs (šis amata nosaukums bija izsvītrots – autoru piezīme) Dr. med. Jaunzems – Rīgas Kara slimnīcas galvenais ķirurgs (1919–1940), pulkvedis *Dr. med. Jānis Jaunzems* (1884–1946); strādāja arī Sarkanā Krusta slimnīcā;
- 34) Adr. **Egliša kgs** ar kdzi;
- 35) Dr. med. **Johansons** – Ernests vai Herman? (prof. Viksnas piezīme);
- 36) Dr. Med. I. Vizenbergs – *Dr. med. Jūlijs Vizenbergs* (*Wiesenberg*, 1873–?), dermatovenerologs [55], repatriēts uz Vāciju. *Valdības Vēstnesis*, 1936, Nr. 252;
- 37) Dr. med. Starodubskis – dermatovenerologs **Starodubskis Vsevolods Petrovičs** (1880 – pēc 1938. g.; prof. Viksnas piezīme). 1940. g. augustā kopā ar P. Stradiņu un citiem ievēlēts Padomju Latvijas ārstu arodbiedrībā. *Zemgales Komunisti*, 1940, Nr. 8;
- 38) Proviz. J. Pulkovskis ar kundzi – provizors **Juris Pulkovskis** (1882–1943), Sarkandaugavas aptiekas īpašnieks un pārvaldnieks. Ģimene dzīvoja turpat, kur atradās Lielā Sarkandaugavas aptieka, – Aptieku ielā 4 [52];
- 39) Krievu Ārstu biedrības priekšnieks dr. Puzirevskis – **Puzirevskis Vladimirs Ivanovičs** (prof. A. Viksnas piezīme);
- 40) Vācu Ārstu biedrības priekšnieks Verners – profesors **Verners Cēge fon Manteifels** (*Werner Zoega von Manteuffel*, 1857–1926, vācbaltiešu ķirurgs, Tērbatas Universitātes profesors);
- 41) Aleksandra Augstumu slimnīcas mācītājs – prāvests (bīskaps) **Kārlis Irbe**;
- 42) Latvdermatol. un venerol. biedrības priekšnieks prof. **Sņikers** – sk. arī 13. nr.;
- 43) Latvijas neirologu biedrības priekšnieks prof. **Buduls** – sk. arī 20. nr.;
- 44) Ēbreju Ārstu biedrības priekšnieks Mandelstams – Dr. **Pauls Mandelštams** (bakteriologs);
- 45) Latv. Ārstu žurnāla redaktors prof. dr. med. J. Alksnis – “Latvijas Ārstu Žurnāla” redaktors, Latvijas Universitātes profesors *Dr. med. Jēkabs Alksnis* (1870–1957), ķirurgs un venerologs [55] ([https://lv.wikipedia.org/wiki/J%C4%93kabs_Alksnis_\(%C4%81rst\);](https://lv.wikipedia.org/wiki/J%C4%93kabs_Alksnis_(%C4%81rst);));

- 46) – “–” –⁷ Dr. Kasparsons – “Latvijas Ārstu Žurnāla” redaktors Dr. **Kārlis Kasparsons** (1865–1962, Latvijas Universitātes medicīnas goda doktors, 1924) (https://lv.wikipedia.org/wiki/K%C4%81rlis_Kasparsons);
- 47) Laikraksta Valdības Vēstnesis redaktors – pirmais neatkarīgās Latvijas oficiālais preses izdevums; **Matīss Ārons** (1858–1939) (https://lv.wikipedia.org/wiki/Mat%C4%ABss_%C4%80rons);
- 48) “Latvijas Kareivis” redaktors – laikraksta “Latvijas Kareivis” redaktors **Edvīns Aleksandrs Mednis** (1897–1967) (https://lv.wikipedia.org/wiki/Edv%C4%ABns_Aleksandrs_Mednis);
- 49) “Latvis” redaktors – laikraksta “Latvis” (“bezpartejisks nacionāls laikraksts”; apvienības Bezpartejiskais nacionālais centrs, pēc 1925. g. Latviešu Nacionālās apvienības drukas orgāns) redaktors **Kārlis Kristaps Arveds Bergs** (1875–1941) (https://lv.wikipedia.org/wiki/Arveds_Bergs);
- 50) “Latvijas Sargs” redaktors – visticamāk, **Dāvis Miesiņš** (1882–1951), vēlāk kļuva par Nacionālās zemnieku savienības valdes dalībnieku. Laikraksta politiskais virziens – “nacionāli pilsonisks un mēreni konservatīvs”, *de facto* – diezgan radikāli nacionāli noskaņots izdevums, kas “nemitīgi turpināja cīnīties par nacionālismu” [49], [72];
- 51) “Brīvā zeme” redaktors – laikraksta “Brīvā Zeme” redaktors, varēja būt gan oficiālais redaktors **Jānis Vārsbergs** (1879–1961) (https://lv.wikipedia.org/wiki/J%C4%81nis_V%C4%81rsbergs), gan viņa līdzstrādnieks un faktiskais izdevuma vadītājs **Jūlijs Druva** (1882–1950) (<http://literatura.lv/autors/Julij-Druva/26216>); avīze bija Zemnieku savienības partijas oficiālais [71];
- 52) “Jaunākās Ziņas” redaktors – “Jaunākās Ziņas” (ietekmīgs laikraksts) redaktors, Latvijas mediju magnāts **Antons Benjamiņš** (1860–1939) (https://lv.wikipedia.org/wiki/Antons_Benjamins);
- 53) “Latvijas Vēstnesis” redaktors – laikraksta “Latvijas Vēstnesis” redaktors **Jānis Vesmanis** (1878–1942), Saeimas deputāts no “Demokrātiskā centra” partijas (https://lv.wikipedia.org/wiki/J%C4%81nis_Vesmanis);
- 54) “Darba balss” redaktors – laikraksta “Darba Balss” (Latvijas strādnieku sociāldemokrātu mazinieku partijas Centrālās komitejas izdevums) redaktors **Mārgers Skujenieks** (1886–1941) (https://lv.wikipedia.org/wiki/Mar%C4%A3ers_Skujenieks);
- 55) “Zociāldemokrāts” redaktors – Saeimas deputāts **Kristaps Eliass** (1886–1963). Avīze “Sociāldemokrāts” bija Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas centrālorgāns (https://lv.wikipedia.org/wiki/Kristaps_Eliass);
- 56) “Rigasche Rundschau” redaktors – vācu mazākumtautības laikraksta *Rigasche Rundschau* redaktors **Oskars Grosbergs** (*Oskar Johann Martin Grosberg*, (1862–1941) (https://de.wikipedia.org/wiki/Oskar_Grosberg);

⁷ Daudzие punkti nozīmē, ka ir atstāta vieta, lai ierakstītu personas vārdu un uzvārdu.

- 57) “Сегодня” redaktors – avīzes “Segodņa” (neatkarīga demokrātiska avīze, ietekmīgs izdevums krievu mazākumtautībai) atbildīgais redaktors (arī tulks no igauņu un latviešu valodas) **Kruminskis Aleksandrs Vasiļjevičs** (http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html?lang=fr#panel:pp|issue:/p_001_sego1924n280|page:8|issueType:P);
- 58) žurnāla “Ilustrētais žurnāls” redaktors – **Rihards Bērziņš** (1888–1942), ziņu aģentūras LETA dibinātājs (https://lv.wikipedia.org/wiki/Rihards_B%C4%93rzi%C5%86%C5%A1);
- 59) “Nedēļa” redaktors – žurnāla “Nedēļa” redaktors **Jānis Melders** (1890–1926) (<https://nekropole.info/lv/Janis-Melders-10.06.1926>);
- 60) nav salasāms;
- 61) grūti salasāms, ar lielu varbūtību – Brants, iespējams, iekšķīgo slimību ārsts *Dr. med. Maksis Brants*, vēlāk – Vācu ārstu biedrības sekretārs [76], privātdocents [7].

2. pielikums. Fotogrāfijas no Aleksandra Augstumu slimnīcas 100 gadu jubilejas svinībām

1. attēls. Skats uz AA slimnīcu pāri Sarkandaugavai [47].
Sarkandaugava ir vēl piemērota kuģošanai, rajons tiek uzskatīts
par atpūtas vietu

2. attēls. Slimnīcas dārzs. Iespējams, ceļa galā redzama kādreizējās “darba mājas” ēka, kur atradās arī AA administrācija [76]

3. attēls. “Kalna māja” ar akūto un subakūto (“trakojošo un pusmierīgo”) vīriešu nodaļu, kur notika svinības un fotografēšanās [76]

4. attēls. AA slimnieču grupa pastaigā slimnīcas teritorijā [47]. Fotografijas uzņemšanas vieta, iespējams, tā pati, kas 8. attēlā. Slimniecei pa kreisi pie rokas nāk meitenīte

5. attēls. Sieviešu subakūta jeb “pusmierīgo” nodaļa, nepārtraukti uzraugāmo slimnieču palāta, visticamāk, “kalna mājā” [56]. Istabā redzamas tikai slimnieču gultiņas, nav pat aizkaru – drošības apsvērumu dēļ

6. attēls. AA slavenā slimniece ar lieluma murgiem – sevi uzskata par miljonāri, Vācijas ķeizara Vilhelma II māsu, Krievijas ķeizara Nikolaja II līgavu [56]. Pievērsiet uzmanību manierīgam izskatam: vecmodīgai kleitai, aksesuāriem, speciāli ieņemtai pozai. Fotografijas tapšanas brīdī slimniece AA atradās gandrīz 30 gadus; viņai neesot bijis neviena piederīgā; katru dienu viņa rakstīja vēstules “saviem līgavaiņiem”

7. attēls. Slimniece, kuru žurnālisti apraksta kā vecenīti, kas, “galvu rokās atbalstījusi, vienmēr par kaut ko domā”: visdrīzāk, seniore ar depresiju – dziļdomīga, mazkustīga, nomāktā pozā, nereaģē uz fotogrāfu [56]

8. attēls. AA slimnīcas darbinieku koris, vidū sēž kora diriģents Dr. Ludzenieks [47]

9. attēls. J. Brants sēž otrais no labās puses. Iespējams, viņam blakus pa kreisi sēž prof. Jānis Ruberts, bet pa labi – Romans Adelheims; otrajā rindā trešais no labās – ar lielu varbūtību Dr. J. Ludzenieks; iespējams, pirmais no kreisās sēž Jēkabs Širons; trešajā rindā pa vidu (durvīs) stāv vienīgā sieviete – iespējams, Dr. Anastasija Čikste-Rūtenfelde. Iespējams, ka otrajā rindā trešais no kreisās stāv Jānis Jankovskis

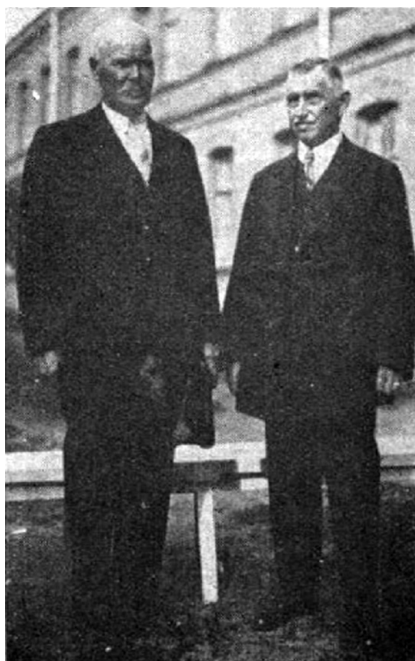
10. attēls. Viesi un AA darbinieki. Piektais no kreisās sēž J. Brants, viņam blakus pa labi (militārā formas tērpā) P. Sniķers un H. Buduls. J. Brantam pa kreisi, iespējams, P. Juraševskis

11. attēls. Visdrīzāk – AA darbinieku un viesu kopīgais foto. Otrajā rindā no apakšas vidū sēž J. Brants (ar brillēm), viņam blakus, iespējams, prof. Jānis Ruberts (ar baltu kaklasaiti – taurenīti) un Rubertam blakus (ar melno taurenīti), iespējams, – Romāns Adelheims. Pirmajā rindā vidū uz grīdas ar sakrustotām kājām sēž, visdrīzāk, J. Ludzenieks

12. attēls. Visdrīzāk – AA darbinieku kopīgais foto. Iespējams, pārsvarā vidējais un jaunākais personāls, slimnīcas ierēdņi

13. attēls. Slimnīcas ilggadēji AA darbinieki Jēkabs Macko (strādājis 34 gadus) un Tomass Kubko (strādājis 27 gadus) [47]

VĒRES

1. 100letnīj jubilej bolnicy "Aleksandrovskaja vysota". *Segodņa*, 1924, Nr. 216.
2. Aleksandra Augstumu slimnīcas 100. gadu jubileja. *Latvijas Vēstnesis*, 1924, Nr. 215.
3. *Aleksandra Augstumu slimnīcas 100 gadu jubilejas Akts*. Rīga, 1924.
4. Alfrēds Andersons. *Jaunākās Ziņas*, 1937, Nr. 36.
5. Alksnis. Dr. Kārlis Morics. *Latvijas Ārstu Žurnāls*, 1925, Nr. 11–12.
6. Balodis F. Prof. Ernesta Jansona piemiņai. *Latvju Vārds*, 1946, Nr. 45.
7. Brandt M. Die Patologie der Lymphogranulomatose. *Latvijas Ārstu Žurnāls*, 1929, Nr. 1–2.
8. Brandt M. Prof. Dr. med. Romans Adelheims. *Latvijas Ārstu Žurnāls*, 1938, Nr. 11–12.
9. Brants J. (1925). Aleksandra Augstumu slimnīca. 1824.–1924. *Latvijas Ārstu Žurnāls*, 1925, Nr. 1/2.
10. Buduls H. *Sarkalkalna slimnīcas vēsture*. Rīga: Pilsētas valdes izdevums, 1938.
11. Buduls J. Latvijas pirmās psihiatriskās slimnīcas 100 gadu jubileja. *Jaunākās Ziņas*, 1924, Nr. 214.
12. Holdt G. In Sachen des baltischen Central-Irrenhauses. *Baltische Monatschrift*, 1867, Nr. 16.
13. <http://literatura.lv/autors/Julijs-Druva/26216>. (n. d.).
14. <http://www.ieverojamiediki.lv/j/jankovskis-janis/>. (n. d.).
15. <http://www.ieverojamiediki.lv/p/petersons-augusts/>. (n. d.).
16. <http://www.ieverojamiediki.lv/s/snikers-peteris/>. (n. d.).
17. http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html?lang=fr#panel:pp|issue:/p_001_sego1924n280|page:8|issueType:P (n. d.).
18. https://de.wikipedia.org/wiki/Oskar_Grosberg. (n. d.).
19. https://lv.wikipedia.org/wiki/Aleksandrs_Neibergs. (n. d.).
20. https://lv.wikipedia.org/wiki/Antons_Benjami%C5%86%C5%A1. (n. d.).
21. https://lv.wikipedia.org/wiki/Arveds_Bergs. (n. d.).
22. https://lv.wikipedia.org/wiki/Edv%C4%ABns_Aleksandrs_Mednis. (n. d.).
23. https://lv.wikipedia.org/wiki/Edvards_Kalni%C5%86%C5%A1. (n. d.).
24. https://lv.wikipedia.org/wiki/Ferdinands_Neireiters. (n. d.).
25. https://lv.wikipedia.org/wiki/Gustavs_Reinhards. (n. d.).
26. https://lv.wikipedia.org/wiki/J%C4%81nis_%C4%8Cakste. (n. d.).
27. https://lv.wikipedia.org/wiki/J%C4%81nis_Ruberts. (n. d.).
28. https://lv.wikipedia.org/wiki/J%C4%81nis_V%C4%81rsbergs. (n. d.).
29. https://lv.wikipedia.org/wiki/J%C4%81nis_Vesmanis. (n. d.).
30. [https://lv.wikipedia.org/wiki/J%C4%93kabs_Alksnis_\(%C4%81rst\).](https://lv.wikipedia.org/wiki/J%C4%93kabs_Alksnis_(%C4%81rst).) (n. d.).
31. [https://lv.wikipedia.org/wiki/K%C4%81rlis_Barons_\(%C4%81rst\).](https://lv.wikipedia.org/wiki/K%C4%81rlis_Barons_(%C4%81rst).) (n. d.).
32. https://lv.wikipedia.org/wiki/K%C4%81rlis_Kasparsons. (n. d.).
33. https://lv.wikipedia.org/wiki/Kristaps_Eliass. (n. d.).
34. https://lv.wikipedia.org/wiki/M%C4%81rti%C5%86%C5%A1_Z%C4%ABle. (n. d.).
35. https://lv.wikipedia.org/wiki/Mar%C4%A3ers_Skujenieks. (n. d.).
36. https://lv.wikipedia.org/wiki/Mat%C4%ABss_%C4%80rons. (n. d.).
37. https://lv.wikipedia.org/wiki/P%C4%93teris_Jura%C5%A1evskis. (n. d.).
38. https://lv.wikipedia.org/wiki/Rihards_B%C4%93rzi%C5%86%C5%A1. (n. d.).
39. <https://nekropole.info/lv/Janis-Ludzenieks-29.09.1895>. (n. d.).

40. <https://nekropole.info/lv/Janis-Ludzenieks-29.09.1895>.
41. <https://nekropole.info/lv/Janis-Melders-10.06.1926>. (n. d.).
42. <https://nekropole.info/lv/Julijs-Krumins-00.00.1872>.
43. <https://nekropole.info/lv/Teodors-Grinvalds>. (n. d.).
44. <https://timenote.info/lv/Jekabs-Sirons>. (n. d.).
45. <https://www.biblioteka.lu.lv/zinas/t/43518/>. (n. d.).
46. Hundertjaeriges Jubilaem Aleksandershoehe. 1. Beilage. *Rigaesche Rundschau*, 1924, Nr. 215.
47. *Ilustrēts Žurnāls*, 1924, Nr. 39.
48. K. Br. Valsts Aleksandra Augstumu slimnīca. *Latvijas Sargs*, 1924, Nr. 215.
49. Kirša K., Zelče V. *Antisemitisma diskurss laikrakstā "Latvijas Sargs" (1920–1928)*. Bakalaura darbs. Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultāte, 2009.
50. Krūmiņš G. *Praktiski ilustrēts vadonis pa Rīgu*. Rīga: Jēkaba Krūmiņa izdevums, 1928.
51. Krūmiņš J. Rikojumi un paziņojumi. Iekšlietu ministrija. Lēmums. *Polīcijas Vēstnesis*, 1923, Nr. 5.
52. Krūmiņš K. Rīgas notārs Jānis Krūklānds. *Padomju Latvija*, 1940, Nr. 34.
53. Kuzņecovs V., Loseviča M. Magdalēnas patversme Rīgā. No: *LU Raksti. 800. sēj. Zinātņu vēsture un muzejniecība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 135.–157. lpp.
54. Kuzņecovs V. Vājprātīgo nams Rīgas Citadelē (1787–1823). No: *LU Raksti. 704. sēj. Zinātņu vēsture un muzejniecība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007, 62.–71. lpp.
55. *Latvijas medicīnas adrešu grāmata*. Rīga: Argus, 1925.
56. Latvijas pirmās psihiatriskās slimnīcas 100 gadu jubileja Rīgā. *Ilustrētais "Jaunāko Ziņu" Pielikums*, 1924.
57. Latvis. Miris Dr. Jēkabs Zentēls. *Latvis*, 1934, Nr. 3655.
58. Libiete I. *Psihiatrijas attīstība Latvijā no 1918. līdz 1940. gadam*. Promocijas darbs medicīnas doktora zinātniskā grāda iegūšanai. Rīga, 2014.
59. Libiete I. Psihiatriskās aprūpes problēmas Latvijā 20. gs. 20.–30. gados. *Acta medico-historica Rigensia*, 2016, X sēj.
60. Lipša I. *Sabiedriskā tikumība Latvijā, 1918–1940*. Promocijas darbs. Rīga, 2009.
61. LVVA, 30. f., 1. apr., 216. l., 34. lp. (n. d.).
62. Miris profesors Ernests Putniņš. *Londonas Avīze*, 1962, Nr. 814.
63. Neuberģs K. *Ģintermužas slimnīca (1887–1937): rakstu sakopojums Ģintermužas slimnīcas (dib. 1887. gada 3. jūnijā) 50 gadu darbības atcerei*. Jelgava, 1938.
64. Punga H., Melbiks J. Valdības iestāžu paziņojumi. *Valdības Vēstnesis*, 1922, Nr. 136.
65. Rīga. Aleksandra augstumu slimnīca. *Valdības Vēstnesis*, 1924, Nr. 216.
66. Rīgas ziņas. *Jaunā Balss*, 1925. Nr. 5–6.
67. Rozyski. *Livländische Gouvernements-Zeitung*, 1900, Nr. 101, S. 570–571.
68. Rozyski. *Livländische Gouvernements-Zeitung*, 1904, Nr. 136, S. 940–941.
69. Nekrologs Dr. med. Kārlim Šančbergam. *Tēvija*, 1944, Nr. 30, 7. lpp.
70. Šalfeev B. Stoletie psihiatricheskoj lechebnicy na Aleksandrovskoj vysote (istoricheskaja spravka). V kn.: Abyzov J. *Ot Līflāndii k Latvii. Pribaltika russkimi glazami. Tom 2*. Rīga: Insight, Ltd., 1999, c. 246–247.
71. Sietniece Z. *Latvijas lauku reprezentācija laikrakstos "Brīvā Zeme" un "Jaunākās Ziņas" (1938)*. Bakalaura darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012.
72. Skudra O. *Latvijas preses vēsture: diskursi un identitātes*. Rīga, 2010.
73. Slimnīcas 100 gadu jubileja. *Jaunākās Ziņas*, 1924, Nr. 215.

74. Sochneva S. (1974). Rizhskoj respublikanskoj psihiatricheskoj bolnice 150 let. В кн.: *Psihiatrija, nevropatologija i neirohirurgija, v dvuh chastjah. Psihiatrija. Chastj pervaja. Sbornik nauchnyh statej*, c. 5–24.
75. Tobin A. *Prizrenie bednykh v g. Rige*. Riga, 1895, c. 227.
76. Aleksandra augstumu slimnīca – sakarā ar slimnīcas 100 g. jubileju. *Jaunā Balss*, 1924, 40, 4. lpp.
77. Vācu ārstu biedrība. *Latvijas Ārstu Žurnāls*, 1926, Nr. 9–10.
78. Valdības rīkojumi un pavēles. *Valdības Vēstnesis*, 1926, Nr. 174.

Summary

The paper describes the centenary celebration of the Alexander's Heights Hospital in Riga – the oldest and the largest mental hospital in the Baltic region. The celebration took place on September 21, 1924. It consisted of several parts: midday prayer, formal part (with greetings, congratulations and reports), and social part. Informative reports regarding the development of the site were presented, revealing the path from a charitable institution (comprising asylum, jail, workhouse, almshouse, somatic and venereal wards) towards the hospital with mental and venereal departments. The speakers – prominent clinicians, statesmen and public figures – vividly discussed the topical issues of psychiatry and venereology current at the time. The paper contains images from the newspapers, celebration photos and other newly found archive documents.

Keywords: Alexander's Heights Hospital, Baltic psychiatry, history of venereology.